

Любов

Ірина Вільде

— Мамо!

— А що таке?

— У вербах хтось є...

— Та хай собі буде. Цить! Не бачиш, що діється?

— Мамо, там хтось стогне...

Марія не озивається. Ох чи один у цю хвилину стогне! Фронт ламається, ворог наступає, вночі ясно, як удень, день обертається на чорну ніч від куль і вибухів. І Іван десь... Син коханий, господар молоденький, між тими, що грудьми стали за матір Вітчизну.

Старий вчора відступив з нашими останніми частинами. Так порадив йому Сергій Степанович, секретар райкому. Головою ж сільради був. Першим агітатором за колгосп. І... кандидатом партії! Аякже ж!

Три дні й три ночі не пускали наші прикордонники ворога рідну землю, стримували його, щоб дати час людям в тилу евакуюватись. А Сергій Степанович сказав у ту останню хвилину: "Не прощаюся назавжди, а кажу "до побачення". Напевно, напевно ще побачимося з вами, дорогий Сергію Степановичу! Не може такого бути, щоб кривда перемогла правду".

Поки що ущухло. Недобрий це знак. Певно, німець прорвав лінію і топче вже своїм чоботом земельку святеньку.

Невістка Катерина з довгастим личком підлітка, що надміру витягнувся, але вже з черевом перед собою, водить за свекрухою запитливими очима.

Відколи не стало свекра і чоловіка, свекруха тепер голова родини. На важкий час припало їй головування.

Сімнадцятирічна дочка, жвава, як білочка, хвилинок спокійно всидіти не може. Коли це вона почула той стогін у вербах? Куди її носило за ворота? Хто її посилав туди?

— Ти що... може, бачила його, Параско? В якому він мундирі?.. Німець чи, може...

— Наш, мамо!

Невістка витирає рукавом піт з блілого чола. Вона, ніби не помічаючи Параски, звертається тільки до свекрухи:

— Шкода людини, а чим ми йому допоможемо? Хіба, як стемніє, можемо, щоб ніхто не бачив, подати води та хліба винести.

"Це я вже зробила", — думає собі Параска.

— Не візьмемо ж ми його до хати на свою біду, щоб нас німці з димом пустили. — Вона вперто дивиться на свекруху своїми чорними, зіркатими очима.

Марія мовчить, і не знати, чи вона згоджується з невісткою, чи заперечує їй. Тільки горшки на плиті деренчать голосніше.

"Невже ж мама думає так само, як і Катерина? — кусає собі пальці Параска. —

Господи, таж вона колись змилосердилася над осою, що тонула в медові! Ех, люди, люди! Ні, не може бути, щоб мама тримала Катеринину сторону!"

— Мамо! А як його знайдуть німці, що з ним зроблять?

— Не знаю. Звідки мені таке знати?

— Візьмуть в лазарет, — відповідає невістка, що аж на два роки старша від Параски. — Чей же не знімуть голови пораненому?

Марія починає підшморгувати носом.

— Мамо, він проситься, щоб його в хату забрали...

— Мамо, — стає поміж свекрухою і чоловіковою сестрою Катерина, — затуляймо подушками вікна, закладаймо штабою двері та й лягаймо спати, бо не знати, що нас завтра чекає.

Це правда. Тепер такі дні настали, що один страшніший від другого. Три доби теплої страви в роті не мали, три ночі очей не склепили. Тіло вже таке стомлене, що хай би тобі загрожувала смерть на власній постелі, ти однаково потягнувся б туди.

Невістка лізе на піч. Там, за комином, наче безпечніше. Чути, як вона поправляє собі подушку. Хвилину пізніше в хаті розлягається хропіння.

Лягають і Марія з дочкою.

"Скоро всі відпочиватимуть, тільки там той у вербах стогнатиме й благатиме допомоги", — крутиться в постелі Параска. Та що це? Мати тихенько спускає на долівку спершу одну, а потім другу ногу (боїться, щоб не розбудити кого!), встає з ліжка.

— Мамо, ви куди?

— Іду подивитися, чи добре Катерина замкнула хлів. Тепер, знаєш, і свої злодії піднімуть голову.

Ага хлів! А чого це мама там так довго порається? Чи, може, Параска заснула? Так і є. Мама збудила її.

— Параско, га, Параско!

— Де горить? Що горить?

— Цс-с! Ніде не горить, господь з тобою! Вставай, допоможеш мені. Таж у нього зовсім перебита нога... Я не справлюсь сама...

* * *

Параска розчісує коси перед шибою у вікні (в тій бомбовій завірюсі дзеркало впало з стіни і розтріскалося на шматочки), а руки трусяться в неї. Що скаже Катерина, коли дізнається, що боєць в притулі?

А Марія спокійна. Може, навіть спокійніша, ніж учора ввечері. Вона дає невістці час помитись, поснідати, хату замести (Марія вважає, що вагітним треба більше рухатись та нахилитись).

І нарешті:

— Таїтись перед тобою не думаю: ранений боєць у нас у притулі.

— Ай мамо, що ви наробили собі і нам!

— Цить! Так воно повинно бути, Катерино. Тихо, тихо, не лементуй! Що більше нещастя спадає на людей, то більше треба стояти один за одним. Росіянин він, а геть

усе чисто по-нашому, по-українському, розуміє. І навіть звати його, як і нашого, — Василем. Молодий такий, а вже скалічений. Гей, Катерино, Катерино, може, там десь і твій чоловік, а мій син просить у його сестри чи матері ковток води! Ти собі як знаєш, а я не можу інакше. Свій же він, не ворог! Як уже так дуже боїшся, то йди жити до твоєї матері. Лише зажди, я тебе не випущу з хати, доки отут, перед образом, — ти ж віруюча! — не присягнеш мені, що нікому ні слова! Ні мамі, ні татові, ні самій собі не спом'янеш уголос, що він тут! Нікому-нікому!

— Мамо, подумайте, що робите!

— Я вже подумала! А вчити мене тобі рано. Ще тебе одне прошу: перед ким лиш можеш, говори, що я і сяка, і така, що з хати вагітну тебе вигнала. Хай я вже буду тією злою свекрухою...

— Мамо, та в мене язик не повернувся б таке казати на вас...

— А я тобі наказую, і все! Так треба. Пакуй свої речі і йди з богом.

— Піду, мамо. Не можу тут залишатись. Ви маєте велику відвагу в серці, а я боюся.

— Не так, може, відвагу, небого, як любов, хочеш сказати. Кожній людині життя мило, і я теж боюся за своє життя, не думай собі.

— А я теж у грудях не камінь маю, але боюся. Боюся не так за себе, як за те, що має на світ прийти. Що сказав би мені Василь, якби я йому сина не доносила? Повірте мені, мамо, тільки страх за те, що ношу під серцем, виганяє мене з вашої хати.

Мати посміхнулася своїм суворим, засмаглим, з напрочуд правильними рисами лицем.

* * *

Рана гоїться, але Вася Уланов вже на все життя залишиться кульгавим. Такий молодий, вродливий, з вівсяними бровами над синіми чистими-чистими очима, такий дужий (коли ліг, аж ліжко увігнулося під ним), і йому, такому богатиреві, судилося ціле життя з палицею ходити.

— І то ще дуже легко тобі обійшлося, Васильку, — каже дід, що приходив йому рану лікувати. — На один волосок від гангрени було! Вже кров починала розкладатися в тобі на сукровицю! Якби не ті зела і вогонь, було б погано, синку, з тобою. Маєш щастя!

Вася теж вважає, що в нього багато щастя. Воно випромінюється з його очей, з вихристого чуба, з рота, повного білих, як дородні зубки часнику, зубів, з пісень, яких не може навіть війна заглушити.

Після перебутого страшенно хочеться жити Васі. Раніше наче і не знав ціни життю, а тепер, ех, братця, полюбив його, як найпалкішу кохану свою. Палиця? Дурниці! Єрунда, як кажуть в Росії. Коли дівчина полюбить, не подивиться, що нога в коліні зрощена.

Эх ты, жизнь, жизнь молодецкая,

Эх ты, девичья краса!

Вночі, коли село не сподівається візиту гестапо, виходить Вася у світлицю з комори-схованки через низькі, завішані килимком дверцята у кухні, сідає на низькому стільчику, щоб не стирчала його голова у вікні, якби кому цікавому схотілося

заглянути.

І тоді ллється розповідь. Про село над Волгою. Про чудову весну в рідному краю: на березі вже квіти зацвітають, а водою ще крига йде. Про відчайдушні, молодецькі ігри на тих кригах. Про зими такі, що воду хлюпнеш угору, а звідти лід спада. Про пишноту свята колгоспного урожаю, що давно вже заступило богородичині храми. Про невидане багатство сільськогосподарських виставок...

Слухаєш як зачарований, і, хоч віриш кожному слову, здається все те казкою. Еге ж, такі страшні часи настали, що все колись по-людському добре, звичайне видається тобі неймовірним, чудесним.

Жахлива пора! Вчора в Глухому лісі гестапівці розстріляли дванадцять комсомольців. Позавчора спалили половину сусіднього села, бо хтось старосту-фольксдойче вислав на той світ. Сьогодні з нашого села дев'ять працездатних чоловіків і жінок погнали на каторгу до Німеччини...

— Вийми-но, Парасю, з скрині рушник, той, з півниками.

— А нащо його вам, мамо?

— Треба старості віднести.

— Мамо! — тільки зойкнула Параска.

— Цить! Як кажу треба, значить треба.

Через два дні знову:

— Парасю, а дістань-но мені з дна скрині скатерть, ту, мережану навхрест.

— Мамо, робіть зі мною, що хочете, але цього я вже не дам з хати!

— Мовчи, дурна! Треба лайтерисі[17] з баудинсту занести! Якби не треба було, то хіба б я їм своє добро виносила?

* * *

Весною Вася почав-таки добре ходити, хоч нога була скоцюрблена в коліні. Спираючись на паличку, шкутильгаючи, він досить швидко переходив через хату без чиєїсь допомоги.

Марія стежить за його рухами люблячим оком матері: сину ти мій, сину, чи передчувала твоя ненька, що ти, бідак, на волосинку від смерті був?

У безмісячні ночі Вася виходить з хати трохи подихати свіжим повітрям. Іноді забариться надворі, і Марія починає вже непокоїтись, хоч тепер, правда, коли в поблизьких лісах з'явилися партизани — славні хлопці Ковпака, в селі стало безпечніше. Вона добре знає, що Параска і двері за ним замкне, і завісить вхід до притули, але не може заснути, доки Вася не повернеться. І чого це йому у той садок так кортить? Хіба повітря на призьбі гірше від того, що в садку? Треба напутити парубка, а то таке вийде, що берегли всю війну, а наприкінці попадеться.

— Василю, не дуже мені подобаються ті твої нічні мандри. Як подумаю, що з тобою може щось статися, то аж шкіра терпне на мені. І чого, і куди тобі ходити?

Вася Уланов червоніє, ніби хто впіймав його руку в чужій кишені. Опускає свої русі вії та й каже:

— Не гнівайтеся на мене, Маріє Петрівно. Весна надворі... Та й молодий ще я... Чим

я винний, що ногу мені прострелили, а серце залишилося цілим? Є в мене дівчина... іноді приходить вона до мене в цей садок...

Марія пополотніла: що за дівчина? Хто вона така? Як звати її? Хто її рідні?

— Я невістку з хати прогнала, щоб тобі місце дати, а тобі любові забаглося? То ти без тієї любові й години пожити не можеш? Ти знаєш, що важиш не тільки своїм життям, але й нашим? А може, вона підслана гестапо. Звідки ти, нещасний, можеш знати? Іди від мене, живи собі в тієї і не признавайся, ради бога, що ми з тобою знайомі. Здурів хлопець, чисто вам здурів!

— Нікуди я не піду від вас, тьотю, та й вам не вистачить серця вигнати мене. Вже я за цей час добре вас розпізнав! А в селі тепер не окупаційна, а радянська партизанська влада, і нам нічого боятися фашистів.

"Правду каже вражий син, що не прожене вона його з своєї хати. Правда й те, що фашисти стали полохливі, як зайці, відколи відступають та відступають. Кожного куща, придорожного хреста жахаються, чи не вискочить часом звідтіль партизан з кулеметом.

Та й добре, що знайшов собі якусь на селі. Ще чого не стало, щоб у мене під боком з Парасею любов крутив! А все ж таки... говорім сюди, говорім туди, прикро то якось вийшло для нашого дому. На очах у нього дівчина, як маків цвіт, а він шукає собі, не знати кого і що... Гей, що то за нечиста сила та любов? Ніби й за ворота не виходив, і інвалід, вважай, і сонця божого вже скоро півтора року не бачить, а любов таки десь надібав.

Та про що я думаю? Що то моїй Парасі жениха не стане? Перестигла дівка, чи що? Буде і в неї жених! Го-го, ще прийде такий з орденами та медалями, що люди тільки ахнуть! Коби вже скоро наші прийшли, визволителі довгождані..."

* * *

І радісний, з нетерпінням очікуваний день визволення настав. Одержали вістку від Василя: він живий і, можна сказати, здоровий, тільки в руку поранений злегка. А татом не журіться, пише, тато працює конюхом в одному радгоспі і, мабуть, скоро дома буде. Він, Василь, хотів би, щоб тут дома так жилося, як татові живеться.

Катерина повернулася з дитиною. Ходить тепер по селу та сміється з тих, що повірили, ніби її свекруха з хати вигнала.

Згодом надійшов лист від Васиної матері. Аграфена Іллівна і починала лист подякою, і кінчала його подякою.

Звісно, мати! Вона розуміє все.

— Ну, і синок ти! — розпикає Васю Марія, як розпикала б і свого сина. — Листа написав, фото послав, а от чому сам до матері не поїдеш?

— Та поїду згодом! Хочу, щоб мати спершу до мене приїхала...

— А чому це так?

— А тому, що одружусь і треба спочатку весілля в молодії відгуляти...

"Що з того, що на ногу налягає, але зате постава яка! А плечі! А сила! А до діла який! Навчився шевського ремесла в своїй келії, а тепер відбою від клієнтів нема. Як

підє в артіль, то, напевно, першим майстром буде! Нема в селі дівчини, яка б не пішла за нього. За безруких, за безногих ідуть, та ще й пишаються ними. І правильно роблять! Не в корчмі, не в п'яній сутичці скалічений, а в боях за матір Вітчизну".

— А з ким же ти женишся? Може, вже признаєшся нарешті? — спитала Марія і зразу ж, як то кажуть, прикусила язика: ще парубок подумає, ніби вона заздрить, що її Парасі не бере.

— Та таки з вашою дочкою, мамо...

Марія як стояла, так і схилилася на одвірок.

— То... то... виходить, — не могла перевести подих від обурення, — ви мене в дурні пошили? Під боком кохалися, а ти мені баки забивав якоюсь дівчиною на селі... Чесно та гідно вчинили ви обоє, що й казати!

— Може б, вам ще й про те було розповісти, що в моїй комірчині зберігався архів партизанського загону?

— А якби признався, то що? Не заслуговую на довір'я, по-твоєму?

— Скажу лише: є таємниці, яких і рідній матері не можна довірити.

— Та я тобі не дивуюся, чужий ти мені, але ти, дочко! Де ж твоя совість була так обманювати мене?

— Мамо, — заплакала Параска, — простіть!

Як же тепер в очі матері дивитись? Затулила лице фартушком і вибігла з хати, тільки замиготіла хустина поміж вербами.

— Ти женитися можеш хотіти, але чи я за тебе Парасю дам, то інша справа...

— А то чому? Що ви проти мене маєте?

— Може, проти тебе нічого не маю, крім того, що ти обманщик, а от інші перешкоди виринають, коли справа на серйозне пішла...

— Наприклад? Я хотів би знати, що це за перешкоди.

— Можу сказати, якщо ти вже такий цікавий. По-перше, коли ви одружитесь, то ти забажаєш у своїй стороні жити, а вона захоче тут, де народилася і зроста. По-друге, у вас там, в Росії, одні звичаї, а в нас, на Україні, інші...

— Ну, які? — ледве стримує усмішку Василь Уланов. — Які ще там звичаї, що так різнять українців від росіян?

— Та хіба мало їх? У вас варять щі, а в нас борщ...

— А далі?

— Далі... у вас хати рублені, а в нас білені знадвору і зсередини...

— І ще що? — Гримаса перекосила обличчя Васі.

— У вас по тому, як закутують хустини, не пізнати, дівчина то чи молодиця... Бачила я на знімках. А в нас є різниця... У нас дівчата зав'язують хустину вище вух з вузлом на самій потилиці...

— І вже все?

— Та, певно, ще не все, але більш мені якось на думку не спадає.

— Тьотю, — каже Вася, а лице в нього таке нещасливе, що аж жаль бере дивитися, — тьотю, що з вами? Ви бачите дрібне, таке мале, що про нього й згадувати смішно.

Якісь борщі та щі... А те, що тут справжня любов... А те, що ви, українці, і ми, значить, росіяни, віти одного кореня, що мови наші схожі як сестри, що історія наша... ех! Ви побачили, що в нас хати рублені, а у вас білені, а те, що росіянин з українцем завжди пліч-о-пліч обороняли нашу землю від загарбників, цього ви не побачили? Та ви, — спересердя йому аж очі вологістю зайшли, — ви, матінко, навіть саму себе не побачили! Хіба ви в найлютішу для мене годину не прийняли мене, як рідного?

— Еге ж, прийняла на свою біду...

— То через які там щі та борщі, — сподобалася, видно, Уланову ця гра слів, — мали б ми з Парасею собі життя калічити? Та в нашому Радянському Союзі багатомільйонні народи живуть дружно, як рідні брати, а ми в сім'ї не поладили б між собою?

Тут уже Марія не витримала і засміялася. Вона при знається, еге ж, признається, що хотіла його трохи засмутити:

— Треба ж було чимось помститися за обман чи не треба? А щодо згоди, то правду кажеш: відколи світ світом, ще такого не було, щоб українець з росіянином полагодити не могли! Але де ж ділася наша наречена? Піді-но, Васильку, та гукни її, бо десь ще заблукає дівча поміж вербами...

1953

17

Начальниковій жінці.